

PRAWO ROLNE

redakcja naukowa Paweł Czechowski

SERIA AKADEMICKA

WYDANIE

6

PRAWO ROLNE

redakcja naukowa Paweł Czechowski

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

6

Autorzy:

Paulina Będźmirowska
Jerzy Bieluk
Paweł Blajer
Roman Budzinowski
Paweł Czechowski
Beata Jeżyńska
Alina Jurcewicz
Małgorzata Korzycka
Elżbieta Kremer
Monika A. Król
Teresa Kurowska
Katarzyna Leśkiewicz
Aleksander Lichorowicz
Izabela Lipińska
Przemysław Litwiniuk
Dorota Łobos-Kotowska
Konrad Marciniuk
Rafał Michałowski
Joanna Mikołajczyk
Michał Możdżeń-Marcinkowski
Adam Niewiadomski
Radosław Pastuszko
Stanisław Prutis
Bartosz Rakoczy
Marek Stańko
Krystyna Stefańska
Aneta Suchoń
Elżbieta Tomkiewicz
Zygmunt Truskiewicz
Błażej Wierzbowski
Beata Włodarczyk
Paweł Wojciechowski
Bohdan Zdziennicki
Andrzej Zieliński

Stan prawny na 1 września 2022 r.

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne
Grażyna Polkowska-Nowak

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-816-6
6. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	21
---------------------	----

Od autorów	25
------------------	----

Część pierwsza WPROWADZENIE

Rozdział I

Pojęcie i przedmiot prawa rolnego	29
§ 1. Prawo rolne, jego przedmiot i definicja (<i>Roman Budzinowski</i>)	29
§ 2. Prawo rolne i inne dziedziny prawa (<i>Roman Budzinowski</i>)	38
§ 3. Ewolucja ustawodawstwa prawnorolnego (<i>Paweł Czechowski,</i> <i>Małgorzata Korzycka, Adam Niewiadomski</i>)	44
1. Prawo rolne do roku 1945	44
2. Prawo rolne do roku 1989	47
3. Prawo rolne po roku 1989	50
4. Rozwój prawa żywnościowego	52
5. Teraźniejszość i przyszłość prawa rolnego i żywnościowego	56
§ 4. Własność rolnicza (<i>Małgorzata Korzycka, Stanisław Prutis</i>)	58
1. Własność rolnicza według Profesora Andrzeja Stelmachowskiego ...	58
2. Ochrona własności rolniczej	60

Rozdział II

Źródła prawa rolnego (<i>Bohdan Zdziennicki</i>)	63
---	----

Rozdział III

Konstytucyjne podstawy polskiego ustroju rolnego (<i>Przemysław Litwiniuk</i>)	67
---	----

Rozdział IV

Prawne instrumenty polityki rolnej	73
§ 1. Ingerencja państwa w stosunki agrarne (<i>Paweł Czechowski</i>)	73

§ 2. Interwencjonizm kształtujący czynniki produkcji w rolnictwie (<i>Paweł Czechowski</i>)	78
§ 3. Modele interwencjonizmu	80
1. Interwencjonizm amerykański (<i>Konrad Marciniuk</i>)	80
2. Interwencjonizm Unii Europejskiej (<i>Paweł Czechowski</i>).....	83
3. Interwencjonizm kolektywizacyjny (<i>Paweł Czechowski</i>).....	84

Rozdział V

Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej

(<i>Alina Jurcewicz, Beata Włodarczyk</i>)	87
§ 1. Założenia i zasady Wspólnej Polityki Rolnej	87
§ 2. Zadania Wspólnej Polityki Rolnej	88
§ 3. Definicja produktów rolnych.....	90
§ 4. Definicja producenta rolnego i gospodarstwa rolnego.....	91
§ 5. Instrumenty prawne polityki rynkowo-dochodowej w rolnictwie Unii Europejskiej.....	95
§ 6. Polityka struktur rolnych w ramach rozwoju obszarów wiejskich.....	102
§ 7. Ewolucja Wspólnej Polityki Rolnej.....	114

Rozdział VI

Gospodarstwo rolne i przedsiębiorstwo rolne (*Roman Budzinowski*)..... 125 |

§ 1. Gospodarstwo rolne jako kategoria prawna – charakterystyka szczegółowa.....	125
§ 2. Gospodarstwo rolne a przedsiębiorstwo rolne	132

Rozdział VII

Agroprzedsiębiorczość (*Beata Jeżyńska*) ..... 137 |

§ 1. Agrobiznes jako wyodrębniony subsystem gospodarki narodowej	137
1. Pojęcie agrobiznesu.....	137
2. Agrobiznes w prawie	139
§ 2. Prawne determinanty agroprzedsiębiorczości.....	140
1. Pojęcie agroprzedsiębiorczości w prawie.....	140
2. Status prawny przedsiębiorcy rolnego	140
3. Działalność rolnicza jako działalność gospodarcza	141
§ 3. Organizacyjno-funkcjonalne determinanty agroprzedsiębiorczości	143
1. Determinanty agroprzedsiębiorczości.....	143
2. Funkcja produkcyjna.....	143
3. Funkcja gospodarcza	146
3.1. Uwagi wstępne	146
3.2. Funkcje gospodarstw wielkotowarowych.....	146
3.3. Funkcje działów specjalnych produkcji rolnej.....	147
3.4. Funkcje gospodarstw agroenergetycznych.....	147

§ 4. Agrop przedsiębiorcy.....	148
1. Forma organizacyjnoprawna jako kryterium wyróżnienia agrop przedsiębiorców.....	148
2. Spółdzielnie.....	148
3. Organizacje producentów rolnych	149
4. Kłustry rolnicze	150
5. EPI-AGRI.....	151
§ 5. Prawna koncepcja agrop przedsiębiorczości.....	157

Rozdział VIII

Administracja rolna.....	159
§ 1. Pojęcie, cechy i funkcje publicznej administracji rolnej	159
1. Administracja rolna w systemie administracji publicznej (<i>Paweł Czechowski, Michał Możdżeń-Marcinkowski</i>).....	159
2. Administracja rolna i podziały terytorialne kraju (<i>Paweł Czechowski, Michał Możdżeń-Marcinkowski</i>)	161
2.1. Uwagi wstępne	161
2.2. Podział pomocniczy – sołectwo	162
2.3. Terytorialne podziały specjalne	162
3. Wpływ członkostwa w Unii Europejskiej na struktury polskiej administracji rolnej (<i>Paweł Czechowski</i>)	163
§ 2. Rodzaje publicznej administracji rolnej	164
1. Rządowa administracja rolna (<i>Michał Możdżeń-Marcinkowski</i>)	164
1.1. Uwagi wstępne	164
1.2. Zmiany w strukturze i zasadach wykonywania administracji rolnej w latach 2015–2019	164
1.3. Rada Ministrów	165
1.4. Prezes Rady Ministrów.....	166
1.5. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi – główne obszary kompetencji.....	167
1.6. Kompetencje MRiRW w zakresie wydawania aktów normatywnych.....	169
1.7. Kompetencje MRiRW jako organu wydającego decyzje administracyjne w pierwszej instancji.....	170
1.8. Kompetencje MRiRW związane z prowadzeniem rejestrów i wykazów	170
1.9. Inne działania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	171
2. Centralne organy rządowej administracji rolnej i agencje	171
2.1. Uwagi wstępne (<i>Michał Możdżeń-Marcinkowski</i>)	171
2.2. Historia administracji agencyjnej w Polsce – Agencja Nieruchomości Rolnych (<i>Michał Możdżeń-Marcinkowski</i>).....	172
2.3. Agencja Rynku Rolnego (<i>Paweł Wojciechowski</i>)	176

2.4.	Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (<i>Michał Możdżeń-Marcinkowski</i>).....	179
2.5.	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (<i>Paweł Wojciechowski</i>)	183
3.	Wyspecjalizowane inspekcje rolne (<i>Paweł Wojciechowski</i>)	186
3.1.	Uwagi wstępne	186
3.2.	Państwowa Inspekcja Sanitarna.....	188
3.3.	Inspekcja Weterynaryjna	189
3.4.	Inspekcja Jakości handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.	190
3.5.	Inspekcja handlowa.....	190
3.6.	Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa	191
4.	Samorządowa administracja rolna (<i>Michał Możdżeń-Marcinkowski</i>)	191
4.1.	Administracja rolna w samorządzie gminnym	191
4.2.	Administracja rolna w samorządzie powiatu	194
4.3.	Administracja rolna w samorządzie województwa.....	195
5.	Prawne formy koordynacji działań w ramach publicznej administracji rolnej (<i>Michał Możdżeń-Marcinkowski</i>)	196

Część druga GOSPODARKA ZIEMIĄ

Rozdział IX

Kształtowanie stosunków własnościowych w rolnictwie (<i>Zygmunt Truskiewicz</i>).....	201
§ 1. Krótka charakterystyka własności rolniczej w okresie międzywojennym.....	201
§ 2. Przebudowa stosunków własnościowych w rolnictwie w latach 1944–1956.....	203
§ 3. Kształtowanie regulacji prawnych dotyczących stosunków własnościowych w rolnictwie w latach 1956–1989.....	209
§ 4. Wpływ przemian ustrojowych z przełomu lat 80. i 90. na stosunki własnościowe w rolnictwie	213
§ 5. Wpływ regulacji unijnych na przeobrażenia własnościowe w polskim rolnictwie.....	216
§ 6. Ograniczenia w obrocie gruntami rolnymi	218

Rozdział X

Obrót nieruchomościami rolnymi	227
§ 1. Pojęcie nieruchomości rolnej (gruntu rolnego) (<i>Krystyna Stefańska, Joanna Mikołajczyk</i>)	227
§ 2. Pojęcie obrotu nieruchomościami rolnymi (<i>Konrad Marciniuk</i>)	232
§ 3. Przeniesienie własności nieruchomości rolnej (<i>Konrad Marciniuk</i>)	235

1. Zagadnienia wstępne	235
2. Umowa sprzedaży	238
3. Umowa darowizny nieruchomości rolnej	239
4. Umowa dożywocia	240
5. Przekazywanie gospodarstw w zamian za emeryturę lub rentę. Umowa z następcą.....	241
6. Przekazanie gospodarstwa za rentę strukturalną.....	242
§ 4. Reżim prawny obrotu nieruchomościami rolnymi w świetle ustawy z 11.04.2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (<i>Konrad Marciniuk</i>)	243
1. Zagadnienia wstępne	243
2. Zakres stosowania ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego	245
3. Pojęcia rolnika indywidualnego i gospodarstwa rodzinnego	250
4. Nabycie nieruchomości rolnej.....	252
5. Obowiązki nabywcy nieruchomości rolnej.....	259
6. Ustawowe prawo pierwokupu nieruchomości rolnej.....	261
7. Prawo pierwokupu udziałów i akcji w spółce będącej właścicielem nieruchomości rolnej.....	265
8. Ograniczenia dotyczące spółek osobowych.....	267
9. Prawo nabycia nieruchomości rolnej	268
10. Skutki zawarcia umowy z naruszeniem ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego; sankcje za naruszenie przepisów ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego	272
11. Podsumowanie	273
§ 5. Zniesienie współwłasności nieruchomości rolnej (<i>Krystyna Stefańska, Joanna Mikołajczyk</i>).....	275
§ 6. Obrót nieruchomościami rolnymi i leśnymi z udziałem cudzoziemców (<i>Zygmunt Truszkiewicz</i>)	288
§ 7. Rejestry publiczne w obrocie nieruchomościami rolnymi (ewidencja gruntów i księgi wieczyste) (<i>Marek Stańko</i>)	292
1. Zagadnienia wstępne	292
2. Kataster nieruchomości a ewidencja gruntów.....	293
3. Podstawowe zasady funkcjonowania ewidencji gruntów i budynków.....	295
4. Księga wieczysta jako podstawa ustalenia stanu prawnego nieruchomości (w tym nieruchomości rolnych)	298
5. Ewidencja gruntów i budynków a księgi wieczyste	299
§ 8. Globalny obrót nieruchomościami rolnymi (<i>land grabbing</i>) (<i>Radosław Pastuszko</i>).....	301
1. Zagadnienia wstępne	301
2. Przyczyny wielkoobszarowych przejęć gruntów.....	303
3. Skutki wielkoobszarowych przejęć gruntów	306
4. Uwarunkowania prawne.....	308

Rozdział XI**Formy prawne zmiany generacji *inter vivos* w rolnictwie**

(<i>Roman Budzinowski</i>).....	311
§ 1. Ogólna charakterystyka.....	311
§ 2. Darowizna i dożywocie jako forma prawna zmiany generacji.....	315
§ 3. Umowa z następcą.....	318

Rozdział XII**Dziedziczenie gospodarstw rolnych**

(§ 1–10 <i>Zygmunt Truskiewicz</i> ; § 11 i 12 <i>Elżbieta Kremer</i>)	329
§ 1. Modele dziedziczenia gospodarstw rolnych	329
§ 2. Pojęcie spadkowego gospodarstwa rolnego i wkładu gruntowego	333
§ 3. Szczególny porządek dziedziczenia gospodarstw rolnych.....	334
§ 4. Dziedziczenie gospodarstwa rolnego przez osoby prawne.....	337
§ 5. Zapis gospodarstwa rolnego i roszczenie z tytułu zachowku ze spadku rolnego	338
§ 6. Zachówek ze spadku rolnego.....	339
§ 7. Dziedziczenie spadku rolnego przez obywatela państwa obcego i zapis gospodarstwa rolnego na jego rzecz.....	339
§ 8. Wpływ ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego na dziedziczenie nieruchomości rolnych i gospodarstw rolnych.....	340
§ 9. Szczególne przepisy proceduralne dotyczące ustalania praw do spadku rolnego	343
§ 10. Roszczenie o zwrot gospodarstwa rolnego odziedziczonego przez Skarb Państwa.....	344
§ 11. Dział spadku obejmującego gospodarstwo rolne lub wkład gruntowy w rolniczej spółdzielni produkcyjnej	344
§ 12. Odpowiedzialność spadkobiercy za długi związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.....	348

Rozdział XIII

Dzierżawa gruntów rolnych (<i>Aleksander Lichorowicz, Paweł Blajer</i>)	351
§ 1. Ewolucja modelu dzierżawy rolniczej w krajach Europy Zachodniej.....	351
§ 2. Ewolucja polskiej regulacji dzierżaw rolnych.....	354
§ 3. Dzierżawa gruntów rolnych według Kodeksu cywilnego oraz ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego	357
§ 4. Szczególna regulacja dzierżawy gruntów z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa	367
§ 5. Uwagi końcowe.....	372

Rozdział XIV**Gospodarowanie Zasobem Własności Rolnej Skarbu Państwa**

<i>(Stanisław Prutis, Rafał Michałowski)</i>	373
§ 1. Pojęcie, funkcje i kierunki zagospodarowania Zasobu.....	373
1. Pojęcie Zasobu; składniki mienia państwowego tworzące Zasób	373
2. Uprawnienia powiernicze Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa	375
3. Kierunki rozdysponowania Zasobu	375
§ 2. Struktury organizacyjno-produkcyjne rolniczego wykorzystania Zasobu.....	378
1. Spółka Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa.....	378
2. Administrowanie gospodarstwem rolnym Zasobu	379
§ 3. Sprzedaż państwowych nieruchomości rolnych	380
1. Tryby sprzedaży nieruchomości.....	380
2. Sprzedaż bez przetargu; pierwszeństwo w nabyciu nieruchomości... ..	383
3. Charakter prawny pierwszeństwa	384
4. Sprzedaż w trybie przetargowym; rodzaje przetargów	386
5. Procedura przetargowa	389
6. Cena państwowych nieruchomości rolnych i inne postanowienia umowy sprzedaży.....	393
§ 4. Dzierżawa gruntów rolnych Zasobu	396
§ 5. Zamiana nieruchomości rolnych.....	396
1. Warunki dokonania zamiany nieruchomości.....	396
2. Procedura zamiany nieruchomości.....	398
§ 6. Przekazywanie nieruchomości w trwałą zarząd	399
1. Konstrukcja prawna zarządu	399
2. Przekazanie w zarząd; wygaśnięcie zarządu.....	400

Część trzecia**KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI ROLNICZEJ****Rozdział XV**

Planowanie przestrzenne na obszarach wiejskich (<i>Teresa Kurowska</i>)	405
§ 1. Uwagi ogólne	405
§ 2. Polityka rozwoju.....	407
§ 3. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.....	409
§ 4. Plany zagospodarowania przestrzennego	412
§ 5. Planowanie przestrzenne a wykonywanie prawa własności nieruchomości	416

Rozdział XVI

Ochrona gruntów rolnych (<i>Paweł Czechowski, Konrad Marciniuk</i>)	423
§ 1. Uwagi wprowadzające	423

§ 2. Przedmiot ochrony	426
§ 3. Kierunki działań związanych z ochroną gruntów rolnych. Ochrona ilościowa i jakościowa.....	427
§ 4. Reglamentacja zmian przeznaczenia gruntu rolnego na cele nierolne....	428
§ 5. Wyłączenie gruntu z produkcji rolnej.....	430
§ 6. Zapobieganie degradacji gleb	432
§ 7. Rekultywacja.....	433
§ 8. Finansowanie i kontrola działań ochronnych	433

Rozdział XVII

Ochrona środowiska w zagospodarowaniu przestrzennym i przy realizacji inwestycji (Bartosz Rakoczy).....	435
§ 1. Uwagi wstępne.....	435
§ 2. Zapobieganie szkodom w środowisku i ich naprawa.....	436

Rozdział XVIII

Scalanie i wymiana gruntów (Andrzej Zieliński)	445
§ 1. Uwagi ogólne. Ewolucja ustawodawstwa.....	445
§ 2. Pojęcie scalania.....	447
§ 3. Wszczęcie postępowania.....	448
1. Wdrożenie postępowania scaleniowego	448
2. Podjęcie wymiany	449
§ 4. Przedmiot postępowania	450
§ 5. Uczestnicy postępowania.....	451
§ 6. Szacunek gruntów.....	452
§ 7. Projekt scalenia (wymiany). Decyzja o zatwierdzeniu projektu	454
§ 8. Wykonanie decyzji o zatwierdzeniu projektu scalenia (wymiany)	455
§ 9. Koszty postępowania	456

Część czwarta PRODUCENT ROLNY

Rozdział XIX

Formy organizacyjno-prawne współdziałania producentów rolnych (Stanisław Prutis)	461
§ 1. Zespołowe formy gospodarowania.....	461
1. Proste formy kooperacji w rolnictwie	461
2. Strukturalne formy zespołowego gospodarowania	462
§ 2. Grupy producentów rolnych i ich związki	462
1. Grupy producentów jako forma gospodarowania	462
2. Akt założycielski grupy producentów.....	464
3. Rejestracja oraz nadzór nad działalnością grup.....	465

4. Związki grup producentów rolnych	466
5. Zakres pomocy finansowej udzielanej grupom producentów i tryb jej udzielania	467
§ 3. Spółki wodne i związki wałowe	469
1. Zadania spółek wodnych w dziedzinie melioracji wodnych	469
2. Tworzenie, zasady działania i likwidacja spółek wodnych	470
3. Nadzór i kontrola nad działalnością spółki wodnej	472
§ 4. Spółki do zagospodarowania wspólnot gruntowych	473
1. Wspólnoty gruntowe jako relikty nadań własności gruntów	473
2. Charakter prawny wspólnoty gruntowej	473
3. Organizacja spółki do zagospodarowania wspólnoty	473

Rozdział XX

Prawne formy zrzeszania się rolników i ich rola w reprezentowaniu

interesów zawodowych (<i>Elżbieta Tomkiewicz</i>)	475
§ 1. Konstytucyjne podstawy wolności zrzeszania się rolników	475
§ 2. Prawne formy zrzeszania się rolników w polskim systemie prawnym	476
1. Katalog rolniczych organizacji zawodowych	476
2. Społeczno-zawodowe organizacje rolników	479
3. Koła gospodyń wiejskich	483
4. Związki zawodowe rolników indywidualnych	485
§ 3. Izby rolnicze jako forma samorządu rolniczego	486
§ 4. Rola ponadnarodowych organizacji rolników w kształtowaniu Wspólnej Polityki Rolnej	489

Rozdział XXI

Spółdzielczość w rolnictwie i na obszarach wiejskich (<i>Aneta Suchoń</i>)	493
§ 1. Wprowadzenie	493
§ 2. Znaczenie spółdzielni w rolnictwie i na obszarach wiejskich	494
§ 3. Regulacje prawne, definicja i podstawowe zasady działania spółdzielni	496
§ 4. Wybrane zagadnienia dotyczące spółdzielni rolniczych	498
1. Spółdzielnie rolników	498
2. Spółdzielcze grupy i organizacje producentów rolnych	503
3. Spółdzielnie mleczarskie	509
4. Rolnicze spółdzielnie produkcyjne, spółdzielnie kółek rolniczych	510
5. Spółdzielnie socjalne i inne na terenach wiejskich	511
§ 5. Podsumowanie	514

Rozdział XXII

Ubezpieczenie społeczne rolników (<i>Błażej Wierzbowski</i>)	517
§ 1. Wprowadzenie	517
§ 2. Organizacja ubezpieczenia społecznego rolników	517

1. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.....	517
2. Rada Ubezpieczenia Społecznego Rolników	518
3. Fundusz Składkowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników.....	519
4. System orzecznictwa lekarskiego.....	520
5. Organy i instytucje współdziałające z Kasą Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.....	520
§ 3. Rodzaje ubezpieczeń.....	521
1. Ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie	521
2. Ubezpieczenie emerytalno-rentowe.....	522
§ 4. Zakres podmiotowy ubezpieczenia.....	522
1. Rolnik.....	522
2. Domownik	523
3. Pomocnik rolnika	524
4. Ubezpieczeni w ubezpieczeniu wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim	524
5. Ubezpieczeni w ubezpieczeniu emerytalno-rentowym	525
6. Uzupełniający charakter ubezpieczenia społecznego rolników.....	526
§ 5. Ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie	529
1. Zakres ochrony ubezpieczeniowej.....	529
2. Pojęcie wypadku przy pracy rolniczej	530
3. Pojęcie rolniczej choroby zawodowej.....	531
4. Świadczenia.....	531
§ 6. Świadczenia z ubezpieczenia emerytalno-rentowego.....	532
1. Katalog świadczeń.....	532
2. Emerytura	533
3. Renta rolnicza	533
4. Renta rolnicza szkoleniowa.....	534
5. Renta rodzinna	534
6. Zasiłek pogrzebowy	535
7. Zasiłek macierzyński.....	536
8. Konstrukcja i zasady obliczania wysokości emerytury lub renty rolniczej	537
9. Częściowe zawieszenie wypłaty renty rolniczej	537
§ 7. Składka z tytułu ubezpieczenia społecznego rolników.....	539
1. Składka w ubezpieczeniu wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim	539
2. Składka w ubezpieczeniu emerytalno-rentowym.....	539
3. Ściąganie składek i zabezpieczenie ich spłaty.....	540

Rozdział XXIII

Ubezpieczenia majątkowe w rolnictwie (<i>Elżbieta Kremer</i>)	543
§ 1. Uwagi wstępne.....	543
§ 2. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego	544
§ 3. Ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych	548
§ 4. Ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich	550

Część piąta**WŁASNOŚĆ INTELEKTUALNA W OBSZARZE ROLNICTWA I ŻYWNOŚCI****Rozdział XXIV**

Własność intelektualna w zakresie rolnictwa (<i>Małgorzata Korzycka</i>)	555
§ 1. Ochrona prawna odmian roślin; wyłączne prawo <i>sui generis</i>	555
1. Uwagi wprowadzające	555
2. Zakaz patentowania odmian roślin w europejskim porządku prawnym.....	556
§ 2. Główne założenia międzynarodowej Konwencji o ochronie nowych odmian roślin (Konwencja UPOV)	557
§ 3. Przesłanki przyznania wyłącznego prawa hodowcy.....	558
§ 4. Regulacja ochrony prawnej odmian roślin w Unii Europejskiej	560
§ 5. Relacja między twórcą i uprawnionym z tytułu wyłącznego prawa	560
§ 6. Patentowanie roślin i zwierząt – wynalazek biotechnologiczny	561

Rozdział XXV

Własność intelektualna w zakresie żywności (<i>Małgorzata Korzycka</i>)	563
§ 1. Ochrona regionalnych produktów żywnościowych	563
1. Oznaczenia geograficzne w Prawie własności przemysłowej	563
2. Przyczyny objęcia ochroną oznaczeń żywności pochodzącej z określonych regionów w prawie Unii Europejskiej.....	564
§ 2. Rodzaje chronionych oznaczeń.....	565
§ 3. Zakres ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia	567

Część szósta**RYNKI ROLNE****Rozdział XXVI**

Europejskie rynki rolne (<i>Paweł Czechowski, Adam Niewiadomski</i>)	573
§ 1. Ukształtowanie się jednolitej wspólnej regulacji rynku.....	573
1. Zakres przedmiotowy regulacji	578
2. Mechanizmy interwencyjne	579

3. Prywatne przechowanie produktów rolnych.....	580
4. Kwotowanie (kontyngentowanie) produkcji rolnej	580
5. Program „Owoce i warzywa w szkole”	582
6. Program „Mleko w szkole”	582
7. Programy wsparcia dla niektórych sektorów.....	582
8. Normy handlowe oraz środki nadzwyczajne.....	583
9. Wspieranie organizacji producentów.....	583
10. Handel z państwami trzecimi	584
11. Reguły konkurencji.....	585
12. Uwagi końcowe.....	586
§ 2. Regulacje polskie stanowiące uzupełnienie regulacji europejskich dotyczące rynków rolnych	587

Rozdział XXVII

Kontraktacja (<i>Bohdan Zdziennicki</i>)	591
---	-----

Część siódma

INSTRUMENTY PRAWNOFINANSOWE W ROLNICTWIE

Rozdział XXVIII

Płatności bezpośrednie (<i>Dorota Łobos-Kotowska, Jerzy Bieluk</i>)	599
§ 1. Systemy płatności bezpośrednich	599
§ 2. Rodzaje płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego	604
1. Jednolita płatność obszarowa (JPO).....	604
2. Płatność za zazielenienie.....	605
3. Płatność dla młodych rolników	605
4. Płatność dodatkowa (redystrybucyjna)	606
5. Płatności związane z produkcją.....	606
6. Przejściowe wsparcie krajowe	606
§ 3. Charakter prawny płatności	607
§ 4. Właściwość organów administracji w sprawach płatności bezpośrednich.....	608
§ 5. Zasady i tryb przyznawania rolnikom płatności.....	609
1. Charakter prawny postępowania w sprawie przyznania płatności bezpośrednich.....	609
2. Zasady postępowania w sprawie przyznania płatności.....	609
3. Wszczęcie postępowania w sprawie	610
4. Zmiana stron postępowania.....	611
5. Zakończenie postępowania i tryb zaskarżania decyzji	612
§ 6. Zasady przeprowadzania kontroli	612
§ 7. Nowe przepisy – WPR 2022–2027	614
§ 8. Wnioski.....	614

Rozdział XXIX

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	617
§ 1. Polityka rozwoju obszarów wiejskich (<i>Adam Niewiadomski</i>).....	617
1. Uwagi wstępne.....	617
2. Podstawy prawne polityki rozwoju obszarów wiejskich.....	619
3. Cele polityki rozwoju obszarów wiejskich	620
§ 2. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich jako podstawowy instrument polityki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce (<i>Paweł Wojciechowski</i>) ...	621
1. Wstęp	621
2. Treść Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich	622
3. Tryb uchwalenia Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich	623
4. Charakter prawny Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich	623
5. Podmioty realizujące Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	624
6. Działania objęte Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich w Polsce ...	626
7. Tryb i zasady ubiegania się o pomoc z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich	627
§ 3. Wybrane działania (<i>Paulina Będźmirowska</i>)	628
1. Modernizacja gospodarstw rolnych	628
2. Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne.....	633
3. Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami.....	636

Rozdział XXX**Prawne uwarunkowania systemu rolnictwa ekologicznego w Unii**

Europejskiej (<i>Katarzyna Leśkiewicz</i>)	641
§ 1. Uwagi wprowadzające	641
§ 2. Zarys historyczny regulacji rolnictwa ekologicznego.....	642
§ 3. Przedmiot regulacji prawnej rolnictwa ekologicznego	645

Rozdział XXXI

Obciążenia podatkowe rolnictwa (<i>Jerzy Bieluk</i>)	649
§ 1. Podatek rolny	649
1. Zagadnienia wstępne	649
2. Obowiązek podatkowy w podatku rolnym.....	649
3. Przedmiot opodatkowania	650
4. Podstawa opodatkowania	651
§ 2. Podatek leśny	656
§ 3. Podatek od nieruchomości	658
§ 4. Podatek dochodowy.....	659
§ 5. Podatek od towarów i usług.....	662
§ 6. Podatek od spadków i darowizn	665
§ 7. Podatek od czynności cywilnoprawnych	666

Część ósma PRAWO ŻYWNOŚCIOWE

Rozdział XXXII

Prawo żywnościowe (<i>Małgorzata Korzycka, Paweł Wojciechowski</i>)	671
§ 1. Prawo żywnościowe polskie i Unii Europejskiej	671
1. Uwagi ogólne	671
2. Ewolucja i zakres legislacji polskiej	672
3. Ewolucja i zakres prawa żywnościowego Unii Europejskiej.....	673
4. Cele i zasady publicznego i prywatnego prawa żywnościowego.....	675
5. Relacja żywnościowego prawa krajowego i żywnościowego prawa Unii Europejskiej.....	676
§ 2. Definicja żywności i niektórych jej postaci	677
1. Żywność.....	677
2. Suplement diety	678
3. Żywność rolnictwa ekologicznego.....	680
4. Żywność genetycznie zmodyfikowana	681
§ 3. Bezpieczeństwo żywności	684
1. Zakres i funkcje łańcucha żywnościowego	684
2. Niebezpieczny produkt żywnościowy. System Wczesnego Ostrzegania o niebezpiecznej żywności i paszy w Unii Europejskiej.....	685
3. Obowiązkowe systemy producenta żywności: HACCP, system identyfikowalności (<i>traceability</i>)	687
3.1. System HACCP	687
3.2. System identyfikowalności (<i>traceability</i>)	688
4. Dobrowolne systemy jakości produktu żywnościowego.....	690
§ 4. Odpowiedzialność administracyjna, karna i cywilna w prawie żywnościowym	691
1. Rodzaje odpowiedzialności	691
2. Unijny model sankcji w prawie żywnościowym	692
3. Odpowiedzialność cywilna	692
4. Odpowiedzialność karna	693
5. Odpowiedzialność administracyjna	693
6. Zbieg odpowiedzialności	694

Część dziewiąta DOBROSTAN ZWIERZĄT

Rozdział XXXIII

Gospodarka leśna i łowiecka na obszarach wiejskich (<i>Monika A. Król</i>).....	699
§ 1. Użytkowa ochrona biosfery w gospodarce leśnej i łowieckiej.....	699

1. Rola lasów w ochronie biosfery.....	699
2. Prawna ochrona zwierząt żyjących w stanie wolnym	701
§ 2. Trwale zrównoważona gospodarka leśna prowadzona na obszarach wiejskich	703
1. Podstawy ochrony lasów w dokumentach programowych	703
2. Prawna definicja lasu i kategoryzacja lasów.....	706
3. Struktura własnościowa lasów	709
4. Zarządzanie lasami publicznymi.....	710
5. Zasady prawa leśnego	711
6. Zalesianie gruntów rolnych.....	715
§ 3. Użytkowa ochrona biosfery w gospodarce łowieckiej na obszarach wiejskich	719
1. Prawne podstawy gospodarki łowieckiej	720
2. Zasady gospodarki łowieckiej	722
3. Ograniczanie populacji zwierzyny łownej	727
4. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta	728
§ 4. Zwalczanie afrykańskiego pomoru świń.....	730

Rozdział XXXIV

Administracyjnoprawna ochrona zwierząt gospodarskich (Izabela Lipińska) ...	739
§ 1. Uwagi wstępne.....	739
§ 2. Pojęcie zwierząt gospodarskich.....	741
§ 3. Dobrostan zwierząt	741
§ 4. Status prawny zwierząt.....	743
§ 5. Transport zwierząt	743
§ 6. Uśmiercanie i ubój zwierząt	744
§ 7. Użytkowa ochrona zwierząt.....	745
§ 8. Ochrona zwierząt gospodarskich w aspekcie bioasekuracji.....	746

OD AUTORÓW

Książka, którą oddajemy do rąk Czytelników, jest podręcznikiem akademickim przeznaczonym dla studentów prawa i administracji. Jej zakres treściowy i układ tematyczny nawiązują do koncepcji wielokrotnie wznawianego podręcznika opracowanego pod kierunkiem nieobecnego już wśród nas Profesora Andrzeja Stelmachowskiego, który przez blisko cztery dekady był jego współautorem i redaktorem naukowym. Autorzy – reprezentujący wiodące ośrodki naukowe w Polsce – są wieloletnimi współpracownikami Profesora Andrzeja Stelmachowskiego, zrzeszonymi w Polskim Stowarzyszeniu Prawników Agrarystów, z których to inicjatywy powstały poprzednie edycje tej książki.

Obecne wydanie podręcznika uwzględnia niezbędne zmiany związane z dostosowywaniem prawa rolnego i żywnościowego do prawa Unii Europejskiej, jak również z rozwojem współczesnego polskiego prawa rolnego.

Przedstawiona w publikacji problematyka stanowi odzwierciedlenie poglądów poszczególnych autorów.

redaktor naukowy prof. dr hab. Paweł Czechowski

Część pierwsza
WPROWADZENIE

Rozdział I

POJĘCIE I PRZEDMIOT PRAWA ROLNEGO

§ 1. Prawo rolne, jego przedmiot i definicja

 Przedmiotem prawa rolnego są stosunki społeczne w rolnictwie, a prawo rolne jest po prostu prawem rolnictwa. Takie wyrażenie określa wyraźnie przedmiot prawa rolnego od strony negatywnej – prawo to nie jest prawem ani przemysłu, ani handlu, ani usług. Odmienność rolnictwa (zwłaszcza tradycyjnego) od wymienionych tu sfer aktywności człowieka była i jest oczywista. Patrząc wszakże od strony pozytywnej, określenie prawa rolnego jako prawa rolnictwa nie prowadzi do jasnych ustaleń, gdy chodzi o doprecyzowanie jego przedmiotu i wyodrębnienie w systemie prawa. Jedną z przyczyn jest zmienność samego pojęcia rolnictwa – zarówno w ujęciu społeczno-ekonomicznym, jak i prawnym. 1

 Takie ogólne określenie przedmiotu prawa rolnego jest nadto **za szerokie** (stosunki społeczne w rolnictwie są także przedmiotem regulacji innych gałęzi prawa), **a jednocześnie za wąskie**, skoro ustawodawca rozszerza reżim „rolny” także na te dziedziny, które – same przez się – do rolnictwa nie należą. Z tego względu doktryna stara się określić przedmiot omawianej tu dziedziny prawa w sposób bardziej szczegółowy, odwołując się do wybranego aspektu rolnictwa i jego odzwierciedlenia w regulacji prawnej. Dążenie do sprecyzowania przedmiotu towarzyszyło rozwojowi nauki o prawie rolnym niemalże od jego narodzin, znajdowało wyraz w różnych koncepcjach dotyczących wyodrębnienia tej dziedziny prawa, ulegających zmianom wraz z rozwojem rolnictwa oraz ustawodawstwa. Można je najlepiej prześledzić na tle ewolucji prawa rolnego. 2

 Niewątpliwie prawo rolne nie może poszczycić się tak długą tradycją, jak np. prawo cywilne¹. Wprawdzie regulacja prawna rolnictwa występowała już nawet w antycznych porządkach prawnych, ale jej kształtowanie się nie jest równoznaczne z genezą prawa rolnego we współczesnym rozumieniu. Prawo to bowiem wyodrębniło się dopiero na pewnym etapie

---

¹ A. Stelmachowski [w:] J. Selwa, A. Stelmachowski, *Prawo rolne*, Warszawa 1970, s. 9. Szerzej o genezie prawa rolnego zob. R. Budzinowski, *Problemy ogólne prawa rolnego. Przemiany podstaw legislacyjnych i koncepcji doktrynalnych*, Poznań 2008, s. 106 i n.

rozwoju społeczeństwa, gospodarki i ustawodawstwa, gdy – wraz z rozwojem kapitalizmu – społeczeństwo przestało mieć wyłącznie charakter rolniczy. W Europie nastąpiło to w końcu XIX i na początku XX w., gdy ewidentne stały się różnice między rolnictwem a przemysłem i handlem, a rolnictwo – ze względu na cechy swoiste – wymagało specjalnej (czasem szczególnej) regulacji.

- 3 **Wyróżnia się dwa modele rozwoju prawa rolnego**². W **modelu romańskim** prawo to wywodzi się w większym stopniu z prawa cywilnego; widać tu przejście w regulowaniu spraw rolnych od prawa cywilnego (powszechnego) do prawa szczególnego w obrębie tej gałęzi prawa. W rezultacie doszło do wyodrębnienia prawa rolnego jako działu prawa cywilnego, regulacja administracyjna stosunków rolnych była zaś traktowana (jak np. we Włoszech) jedynie jako legislacja rolna. Z kolei w **modelu germańskim** rozwój legislacji rolnej związany jest z narastaniem ustawodawstwa specjalnego dotyczącego rolnictwa przede wszystkim w obszarze prawa administracyjnego. Były to akty prawne związane z realizacją reformy rolnej, uwłaszczenia czy osadnictwa, a także z zakresu różnych technicznych zagadnień produkcji rolnej oraz tzw. policji rolnej.
- 4 Jednakże dopiero **łączne ujęcie regulacji z zakresu prawa cywilnego oraz prawa administracyjnego dotyczących rolnictwa stało się impulsem do wyodrębnienia prawa rolnego**. Dzięki temu ta dziedzina prawa oddala się i wyróżnia od prawa cywilnego, a jednocześnie nie da się zamknąć w ramach prawa administracyjnego. Kodeksy cywilne z XIX w., oparte na indywidualistycznych założeniach, nie uwzględniały swoistości rolnictwa, nie były w stanie sprostać – ze względu na rozwój stosunków kapitalistycznych – potrzebom tego działu gospodarki. Nowa regulacja o charakterze szczególnym nie traktowała już ziemi tylko jako przedmiotu prawa własności, ale jako dobro produkcyjne służące do prowadzenia działalności rolniczej. Również akty z zakresu prawa administracyjnego dotyczyły własności ziemi, ułatwiały dostęp do tego czynnika produkcji rolnej (np. w drodze reformy rolnej, osadnictwa czy uwłaszczenia).

Dlatego zasadnie mówi się o **agrarnych (gruntowych) korzeniach prawa rolnego**, skoncentrowanego na problematyce gruntowej, związanego zwłaszcza z kształtowaniem własności rolnej lub umów dotyczących korzystania z gruntów. Dominację tej problematyki tłumaczy ówczesny niski poziom rozwoju rolnictwa. Ze względu na jego słabe wyposażenie techniczne ziemia była czynnikiem produkcji o dominującym znaczeniu ekonomicznym i społecznym. Wprawdzie i wówczas występowała regulacja dotycząca ochronnych czy technicznych aspektów produkcji rolnej, ale nie ona wyznaczała kolejne etapy ewolucji prawa rolnego jako dziedziny legislacji.

Dopiero wprowadzenie postępu technicznego spowodowało wzrost znaczenia innych czynników produkcji rolnej. Wskutek tego ekonomiczna rola maszyn i urządzeń dorów-

² O romańskim i germańskim modelu rozwoju prawa rolnego zob. A. Lichorowicz, *Pojęcie i przedmiot prawa rolnego* [w:] *Prawo rolne*, red. A. Stelmachowski, Warszawa 2009, s. 23.

nywała roli samej ziemi albo ją nawet przewyższała. W rezultacie głównym przedmiotem zainteresowania ustawodawcy stała się problematyka rolniczej jednostki wytwórczej (gospodarstwa rolnego), a nie poszczególnych czynników produkcji rolnej (zwłaszcza ziemi). Wzrost ingerencji publicznej w sprawy rolnictwa po drugiej wojnie światowej, w tym realizacja Wspólnej Polityki Rolnej w krajach Unii Europejskiej, przyniosły znaczne rozszerzenie przedmiotu regulacji. Wyszła ona poza samą problematykę gruntową, objęła proces produkcji, a w końcu – jej rezultaty w postaci produktów rolnych. Zwieńczeniem tego procesu stała się dominacja regulacji dotyczących rynku rolnego.

Komercjalizacja rolnictwa wpłynęła na szerokie ujmowanie działalności rolniczej, wykraczającej poza samą działalność wytwórczą. Doprowadziła ona również do ekspansji nieprodukcyjnych funkcji rolnictwa (ekologicznych, zdrowotnych, terytorialnych), przyniosła przejście od ujmowania rozwoju tego działu gospodarki w izolacji do wiązania go z rozwojem innych działów gospodarki, a także z rozwojem obszarów wiejskich. Wspólna Polityka Rolna rozciągnęła przedmiot unijnej (dawniej: wspólnotowej) regulacji na kwestie ochrony środowiska w rolnictwie, zapewnienia bezpieczeństwa żywności i odpowiedniej jej jakości oraz na problematykę rozwoju obszarów wiejskich. **Jeśli dawna regulacja dotycząca rolnictwa pełniła funkcję ochronną względem tych, którzy uprawiali ziemię, to współczesna w coraz większym stopniu ochroną obejmuje również konsumentów.**

 Rozwojowi prawa rolnego jako dziedziny legislacji oraz rozbudowie przedmiotu regulacji towarzyszyły bardzo **liczne i zróżnicowane koncepcje jego wyodrębnienia** jako gałęzi w systemie prawa³. Zmierzaly one do ustalenia jego przedmiotu (treści), aczkolwiek w niejednakowy sposób. Można je podzielić na dwie grupy. Pierwsza grupa obejmuje te, które opierają się na założeniu, że taki przedmiot da się w sposób wystarczający określić, i z reguły znajdują one syntetyczny wyraz w postaci klasycznej definicji poprzez bezpośrednie określenie przedmiotu prawa rolnego. Druga grupa koncepcji wychodzi od nie zawsze wyraźnie sformułowanego założenia, że taki przedmiot jest niezmiernie trudno precyzyjnie oznaczyć (także w postaci syntetycznej). Dlatego proponuje „rekonstrukcję systemu prawa rolnego” przez pośrednie wskazanie przedmiotu tej gałęzi prawa.

 W doktrynie prawa rolnego państw Europy Zachodniej (także w nauce polskiej) dominują koncepcje mieszczące się w pierwszej grupie. Ta dominacja wynika nie tylko z faktu, że w badaniach z reguły zakłada się istnienie (możliwego do wyraźnego określenia) przedmiotu rozważanej tu dziedziny prawa, lecz także z tego, że kryterium przedmiotowe jest niezwykle istotne w ustaleniu bardziej szczegółowej struktury

³ Szerzej o koncepcjach wyodrębnienia prawa rolnego w systemie prawa: R. Budzinowski, *Problemy ogólne...*, s. 174 i n.

porządku prawnego⁴. Definiując zaś przedmiot, raczej nie poprzestaje się jedynie na wskazaniu kręgu stosunków społecznych poddanych regulacji prawnej (mieszczących się w zakresie rolnictwa), ale sięga się także do swoistości samej regulacji. Rolę wyróżnika tego przedmiotu odgrywają kryteria nie tyle podmiotowe, ile przedmiotowe.

- 6 Na uwagę zasługują przynajmniej **trzy koncepcje odwołujące się do kryterium przedmiotowego**. Chodzi tu o koncepcję prawa rolnego, po pierwsze – jako prawa związanego z gruntem rolnym czy prawa rolniczej własności gruntowej, po drugie – jako prawa regulującego określoną działalność, po trzecie – jako prawa przedsiębiorstwa rolnego. Poza tym należy wspomnieć o koncepcjach uwzględniających już bardzo współczesne aspekty regulacji prawnorolnej, związane z komercjalizacją produkcji czy z bezpieczeństwem żywności.
- 7 **Koncepcja ujmująca prawo rolne jako prawo dotyczące gruntu (rolnego) czy rolniczej własności gruntowej została ukształtowana najwcześniej**. Tłumaczy to jej związek z agrarnymi (gruntowymi) korzeniami tej dziedziny prawa. Znalazła ona wyraz w postaci wielu definicji prawa rolnego traktujących je właśnie jako prawo własności gruntowej. Koncepcja ta podkreślała wyjątkowy status gruntu rolnego i rolniczej własności gruntowej; to ta własność była głównym punktem odniesienia dla konstruowania całości, obejmowała m.in. regulacje dotyczące pobierania pożytków, a także racjonalizacji użytkowania gruntów, przy czym nie chodziło tu o własność w ogólności (instytucję prawa cywilnego), ale o specjalną własność, tj. „własność rolną” jako typową instytucję prawa rolnego.
- 8 Z biegiem czasu, wraz z rozwojem rolnictwa i ustawodawstwa, omawiana tu koncepcja stawała się – w warunkach europejskich – coraz bardziej anachroniczna. Widoczne niedostatki ujęcia prawa rolnego jako prawa dotyczącego gruntu rolnego czy własności rolnej na kolejnym etapie rozwoju rolnictwa i ustawodawstwa skłoniły doktrynę do poszukiwania bardziej adekwatnej koncepcji, która chroniłaby także prowadzących działalność wytwórczą w rolnictwie. Znalazła ona wyraz w ujęciu – zresztą bardzo zróżnicowanym – **prawa rolnego jako prawa dotyczącego działalności prowadzonej w rolnictwie**. Zmieniło to tym samym optykę ujmowania własności gruntowej. Stała się ona instrumentem prowadzenia tej działalności, składnikiem gospodarstwa rolnego. Centrum prawa rolnego, przynajmniej u narodzin tej koncepcji, pozostawała działalność wytwórcza (działalność rolnicza z natury). Ten sam kierunek wyrażały też ujęcia prawa rolnego, które miały na uwadze gospodarstwo rolne albo „eksploatację rolną”. W każdym razie prawo rolne w ramach omawianej tu koncepcji nabierało już bardziej dynamicznego charakteru. Wyróżnieniu natomiast działalności rolniczej spo-

⁴ Za pomocą kryterium metody regulacji prawnej nie można uzyskać określenia bardziej szczegółowej struktury porządku prawnego.

śród innych rodzajów aktywności człowieka wychodziła naprzeciw koncepcja cyklu rolno-biologicznego (*agrarieta*) sformułowana przez Antonia Carrozze⁵.

W zasadzie z omówionego ujęcia wywodzi się koncepcja prawa rolnego jako **prawa 9 przedsiębiorstwa rolnego**, mająca zwolenników w niektórych państwach. Impulsem do jej sformułowania stał się dalszy rozwój rolnictwa, w tym wzrost znaczenia działalności rolniczych tzw. powiązanych z działalnością rolniczą z natury oraz „odkrycie” przedsiębiorstwa jako podstawowej instytucji prawnej. Słabością tej koncepcji, jak zauważono, jest sprowadzanie wykonywania rolnictwa do działalności przedsiębiorczej; nie zawsze przecież użytkowanie gruntu (podstawowy przedmiot rolnictwa) wyraża się w postaci przedsiębiorstwa, jak również nie zawsze podmioty prowadzące taką działalność są w ustawodawstwie traktowane jako przedsiębiorcy. Niemniej ta koncepcja, wychodząca od działalności, okazała się bardzo płodna, gdyż pozwoliła uwypuklić nowe aspekty i nowe profile prawa rolnego. W czasach już współczesnych daje ona możliwość umiejscowienia prawa rolnego między działalnością gospodarczą, rozwojem terytorialnym i ochroną środowiska naturalnego.

Właśnie nowe dziedziny prawnej regulacji rolnictwa uzasadniają dalsze poszukiwania takiej koncepcji prawa rolnego, która odpowiadałaby jak najpełniej obecnemu stanowi ustawodawstwa. Warto wspomnieć o koncepcji tego prawa skupiającej uwagę na handlu produktami rolnymi (prawo rolne jako prawo komercjalizacji produktów rolnych), w której istotnym obiektem zainteresowań staje się efekt działalności rolniczej, tj. produkt rolny. Jest to ujęcie, w którym ciężar regulacji przesunął się z działalności wytwórczej w rolnictwie w stronę wyniku tej działalności jako przedmiotu wymiany handlowej, a w konsekwencji prawo to bardziej uwzględnia interesy konsumentów. W tym samym nurcie mieści się koncepcja prawa rolnego jako prawa rolno-żywnościowego. Takie prawo obejmowałoby całość regulacji dotyczących rolnictwa „od produkcji do konsumpcji”, łącząc element „rolniczy” z elementem „żywnościowym” i wyrażając – tym samym – ekspansję regulacji prawnorolnej. Koncepcja prawa rolno-żywnościowego nie zyskała jednak szerszego poparcia. Spotkała się z krytyką zarówno agrarystów, jak i znawców prawa żywnościowego. Dla tych ostatnich nie do przyjęcia było – z naukowego punktu widzenia – obejmowanie obu regulacji wspólnym określeniem.

Z kolei koncepcje zaliczone do drugiej grupy nie są ani tak zróżnicowane, ani tak 10 rozpowszechnione⁶. **Rekonstruowanie systemu prawa rolnego** przez określenie przedmiotu tego prawa w sposób pośredni ma charakter raczej wyjątkowy. Nie zyskała aprobaty koncepcja, która kryterium wyodrębnienia omawianej tu dziedziny prawa upatrywała w istnieniu swoistych zasad ogólnych. Negując jej przydatność, doktryna wskazywała przede wszystkim na trudność, a nawet wręcz niemożliwość indywidualiza-

⁵ Zob. A. Carrozza, *Gli istituti del diritto agrario*, Milano 1962; A. Carrozza, *Problemi generali e profili di qualificazione del diritto agrario*, Milano 1975; A. Carrozza, *Diritto agrario*, Milano 1983.

⁶ Szerzej R. Budzinowski, *Problemy ogólne...*, s. 183 i n.

cji zasad właściwych (wyłącznych) dla tej dziedziny prawa. Również wyróżnienie prawa rolnego na podstawie stosunku prawnorolnego nie spotkało się z większym uznaniem⁷. Szerszy natomiast oddźwięk wywołała koncepcja wyodrębnienia tego prawa poprzez instytucje własne i wyłączne, sformułowana przez Antonia Carrozzę. Autor ten już na przełomie lat 50. i 60. XX w. podkreślał konieczność określenia przedmiotu prawa rolnego nie za pomocą swoistych ogólnych zasad bądź przez odwołanie się do jednego kryterium – przedsiębiorstwa rolnego, lecz poprzez analizę instytucji właściwych dla tej dziedziny prawa.

11 Prawo rolne w Polsce nie ma cywilistycznego rodowodu (jak w państwach romańskich), ale jest – z punktu widzenia genezy, podobnie jak w Niemczech – bardziej związane z regulacjami z zakresu prawa publicznego.

Uwłaszczenie chłopów w poszczególnych zaborach, przeprowadzone w połowie XIX w., upowszechniło prywatną (chłopską) własność ziemi⁸. Była ona przedmiotem regulacji poszczególnych państw zaborczych – początkowo raczej o charakterze powszechnym (cywilnym), a następnie (zwłaszcza pod koniec XIX i na początku XX w.) również szczególnym, dotyczącym przede wszystkim obrotu nieruchomościami ziemskimi oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych. W tym też czasie zostały rozbudowane instrumenty oddziaływania na rolnictwo właściwe dla prawa publicznego (reforma rolna, osadnictwo, komasacja gruntów, tzw. policja polna czy różne regulacje dotyczące technicznych aspektów produkcji rolnej itd.).

Szczególne przyspieszenie rozwoju legislacji rolnej (publicznej) nastąpiło po pierwszej wojnie światowej. To ustawodawstwo było niezwykle bogate, normowało różne aspekty rolnictwa. Obok rozwiązań z zakresu tradycyjnej problematyki gruntowej (takich kwestii, jak: reforma rolna, uwłaszczenie, osadnictwo, komasacja gruntów, obrót ziemią, wspólnoty gruntowe, znoszenie służebności) występowały akty dotyczące m.in.: technicznych zagadnień produkcji rolnej, oddłużenia rolnego, ochrony roślin i zwierząt, interwencji na rynku rolnym, a nawet samorządu rolniczego (izb rolniczych).

Z racji takiego ukierunkowania legislacji ówczesne prawo rolne (zwane wtedy prawem agrarnym), zdominowane przez regulacje prawa publicznego, było zaliczane do prawa administracyjnego⁹. Wprawdzie w okresie międzywojennym występowała także współczesna nazwa omawianej tu dziedziny ustawodawstwa, ale albo bez bliższego określenia, albo jako oznaczenie zespołu regulacji dotyczących rolnictwa, traktowanych jednak jako dział prawa administracyjnego. Jeszcze po drugiej wojnie światowej, w związku z budową

⁷ Zob. A. Lichorowicz, *Pojęcie stosunku prawno-rolnego jako kryterium wyodrębnienia prawa rolnego w systemie prawa*, KSP 1987/XX, s. 150 i n. i powołana tam literatura.

⁸ O kształtowaniu się ustroju rolnego na ziemiach polskich zob. zwłaszcza A. Stelmachowski [w:] A. Stelmachowski, J. Selwa, *Prawo...*, s. 30 i n.

⁹ Szerzej o kształtowaniu się definicji prawa rolnego w nauce polskiej zob. studium A. Lichorowicza, *Ewolucja polskiej definicji prawa rolnego na tle doktryny zachodnioeuropejskiej*, KPP 1997/4, s. 613 i n.

Prawo rolne to kontynuacja znanego podręcznika wydawanego przez lata pod redakcją Profesora Andrzeja Stelmachowskiego.

W książce kompleksowo zaprezentowano zagadnienia objęte zakresem prawa rolnego oraz ewolucję polskiego ustawodawstwa w tej materii. Przedstawiono modele rozwiązywania kluczowych problemów agrarnych w skali prawnoporównawczej oraz sposoby regulowania zagadnień praktycznych – m.in. kształtowanie ustroju rolnego, obrót nieruchomościami rolnymi, wsparcie rolnictwa ze środków Unii Europejskiej, systemy bezpieczeństwa i jakości produktów rolnych oraz żywnościowych – w krajowym porządku prawnym, z uwzględnieniem prawa unijnego.

W najnowszym wydaniu uwzględniono zmiany wynikające m.in. z nowelizacji ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego, omówiono problematykę dobrostanu zwierząt, a także globalny obrót nieruchomościami rolnymi (*land grabbing*), prawne uwarunkowania systemu rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej.

Podręcznik jest przeznaczony dla studentów prawa i administracji, jak również dla praktyków, pracowników administracji publicznej oraz samorządowej, a także służb prawnych stosujących prawo rolne. Przedstawiona w publikacji problematyka stanowi odzwierciedlenie poglądów autorów.

Autorzy książki, zrzeszeni w Polskim Stowarzyszeniu Prawników Agrarystów (w sekcji Europejskiego Komitetu Prawa Rolnego w Paryżu), reprezentują: Instytut Nauk Prawnych PAN, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytet Warszawski.

Paweł Czechowski – profesor doktor habilitowany, profesor zwyczajny w Katedrze Prawa Rolnego i Systemu Ochrony Żywności na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, długoletni kierownik Katedry.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788382868166 W06P01

ISBN 978-83-8286-816-6

9 788382 868166

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

CENA 79 ZŁ (W TYM 5% VAT)